

Gestaltad Livsmiljö

Seminarium i Östersund 1 april med Statens konstråd, Boverket, Svensk Form, Region Jämtland Härjedalen, Region Västernorrland, Region Dalarna.

Vem gestaltar norrländsk livsmiljö?

Rapport från seminarium om gestaltad livsmiljö

En ny politik för vår gemensamma livsmiljö antogs av riksdagen i maj 2018, ett långsiktigt hållbart dokument, som kulturminister Alice Bah Kuhnke lämnade efter sig. Kanske går hon till historien som estetikens Axel Oxenstjerna. Den nya politiken innebär inte bara att ansvaret för den gestaltade livsmiljön ska fördelas till olika förvaltningsområden. Dessutom föreskrivs hur myndigheter ska samverka och hur enskilda individer ska ges inflytande och göras delaktiga i utformningen. Helst också själva få chans att uttrycka sig och utöva konst.

Det seminarium som hölls i Östersund den 1 april gav inblick i vad allt detta kan innebära för den miljö vi dagligen delar och är beroende av. Själva begreppet gestaltad livsmiljö omfattar vidsträckt fält där arkitektur, form och design ska ges ökat genomslag inom alla samhällsområden. Det ersätter inte den inarbetade men begränsade termen offentlig konst, som snarare underordnas eller ryms inom de tre första kategorierna. Det publika evenemanget kring detta nya arbetsfält skulle först ha ägt rum i en hörsal på Campus i Östersund men överfördes på grund av coronapandemin till digital form och kunde följas på Youtube. Vi som anmält intresse kunde stanna hemmavid framför våra datorer och slapp köra bil för att hinna med morgontidiga bussar från Örnsköldsvik eller Härnösand. Det vi missade var antagligen tillfällen till uppföljande samtal och diskussioner i pauserna. Och direktupplevelsen av Östersunds/Mitthögskolans Campus och hur denna kulturmiljö förvaltas. Istället fick vi följa en digital rundvandring.

I en förstudie från 2014 skriver förre statssekreteraren och landshövdingen Mats Svegfors att politik inte tycks bita på arkitektur och design. Till skillnad från musik och teater har design och arkitektur en oklar kulturpolitisk ställning som behöver förstärkas. I skriften "Upplev kultur var dag" hoppas han på kulturpolitikens regionalisering som en möjlighet. Men det kan lika gärna bli tvärtom varnar han. När Susanne Plunke från Boverket inledningsvis beskrev det nya ansvarsområdet framträdde bilden av en månghövdad hydra, som dock sedan maj 2018 ska tyglas av fyra aktörer. Boverket, Statens konstråd, ArkDes och Riksantikvarieämbetet har utsetts att dela ansvaret och lägga grundstenar till den nya politiken. Några återkommande nyckelord i Plunkes presentation var samverkan, hållbarhet, jämlikhet och tvärssektoriella perspektiv. Alltså motsatsen till det trendiga ordet stuprörstänkande. Man fattar att många kompetenser måste samarbeta i gestaltningar som kan omfatta allt från gemensamt använda landskap till de dörrhandtag vi dagligen greppar. Följaktligen har den nyinrättade tjänsten som riksarkitekt ett jättelikt spann att verka inom. Kulturminister Amanda Lind kunde, efter tre försök till uppkoppling, ta plats i programmet. Hon behövde bara bekräfta sin föregångare, som stakat ut kunskapsområdet gestaltad livsmiljö. I ett tillägg, som verkade mer personligt, underströk hon den nya politikens betydelse för möjligheten att förvalta det befintliga och värdet av en plats.

Flera konkreta konstprojekt, som därefter presenterades har utvecklats i mindre kommuner med särpräglade naturvärden. Som en av den nya politikens huvudaktörer har Statens konstråd ett pågående regeringsuppdrag. Kunskapsnav för offentlig konst

VOLYM

har inrättats för att stärka alla parter som kan vara engagerade i tillkomsten av offentlig konst och miljö. Tilltalande exempel från Hasselfors i Laxå kommun och Älmhult i Småland åskådliggjorde hur konstrådet har kunnat bistå. Båda orterna har liten erfarenhet av offentlig konst och saknar rutiner för hur sådan konst kommer till. Ändå har konstnärer anförtrotts nydanande uppgifter i undersökningar och kartläggningar av dessa platser och dess sociala processer. Caroline Mårtensson har kartlagt värden i ett område vid sjön Stora Möckeln. Kommunen har fått utredningen i form av en kartmapp, som omvandlas till folder för besökare när ett temporärt verk installeras där i juni. I Hasselfors har Katja Aglert samlat historier bland samhällets 420 invånare inför uppförandet av ett offentligt generationsöverskridande konstverk. Något användbart som man kan samlas och umgås kring var ett uttalat önskemål.

Städerna Östersund och Sundsvall vill bäge utveckla centrala stadsmiljöer och har hämtat stöd såväl av konstnärer som från konstrådets konsulter för att åtgärda miljöerna kring sina busstationer. Volym rapporterade i oktober 2019 om ett konstprojekt kring Östersunds busstorg. I Sundsvall pågår en drastisk omdaning av hela området kring busstationen Navet, som kommer att rivas och ersättas av Hållplats Stenstan. Gamla rumsligheter och rörelsemönster i centrala staden kommer att förändras. Här har staden engagerat flera konstnärskap, som bokstavligen ges spelrum under förändringsarbetet. Koreografen Stina Nyberg och konstnärduon Bastarder (Alicia Donat-Magnin och Samir Alj Fält), som förvandlat den ikoniska Navetpaviljongen till projektrum och mötesplats. Neonskylten Superstruktur är en signal, som ska visa att man vill skapa dialog med Sundsvallsborna.

Sundsvall, Östersund, Älmhult och Laxå är kommuner, som besvarat konstrådets utlysningar och nappat på erbjudandet till samarbete och förstärkning genom Kunskapsnavet. Projektledaren Åsa Mårtensson visade en översikt av de 40-tal projekt, som genomförs under uppdragsperioden 2018–20. I Norrland har Kramfors, en kommun utan mycket nybyggnation, utarbetat rutiner, program och samarbetsformer för konstnärlig gestaltning. I Tärnaby i Storumans kommun gör den samiske konstnären Carola Grahn ett skulpturalt verk. En arbetsgrupp försöker härifrån sprida inspiration till andra inlandskommuner i regionen. I Kiruna utför keramikern Sara Söderberg dokumentation och materialinsamling i en nordlig miljö under omvandling. Regeringsuppdraget har medfört möjligheter till finansiering, medfinansiering, kunskaps- och nätverksbyggande. Men med undantagen Kramfors, Storuman, Kiruna, Sundsvall och Östersund har inga norrländska regioner eller kommuner lyckats erövra dessa resurser. Det är anmärkningsvärt. Östersund brukar utpekas som Sveriges medelpunkt. Norr där om ligger halva Sverige. Åsa Mårtensson har ingen förklaring till varför så få ansökningar kommit från norra Sverige. Nu är alla beviljade samarbeten redan under utfasning. Ämnet gestaltad livsmiljö blir hädanefter ett fält inom forskningsrådet Formas.

För mig var det oväntat att seminariedagen i Östersund skulle uppdaga en sådan brist på engagemang för norrländska livsmiljöer. Kanske nöjer sig norrländska beslutsfattare med att befolkningen idkar friluftsliv i fjäll- och strandområden, pimplar på isar och dricker kaffe? Behållningen var att se hur lyhörda konstnärer arbetar just i landsbygder och i samarbeten kring värdefulla platser bortom metropolerna. Det återstår att se om Mats Svegfors får rätt i sin onda aning i förstudien från 2014. Att politik inte biter på design och arkitektur. Regionaliseringen kan innebära en försvagning av kulturområden med oklar ställning och hemvist. En publik fråga blev hängande i luften utan att besvaras. "Hur ändrar man på ett torg?"

VOLYM

I efterhand tänker jag på några norrländska offentliga miljöer där jag gärna vistas. Som konstnär bidrar jag ibland med konst i sådana rum. Däremot har jag inte haft något som helst medborgerligt inflytande över Resecentrum i Örnsköldsvik eller Lindellhallen på Umeå universitet. Men jag känner mig alltid respekterad, ja nästan privilegierad när jag kommer dit. Till skillnad från i den iskalla gångtunneln vid Umeå C och Härnösands dysfunktionella resecentrum. Botniabanan, som förbinder dessa platser är ett nytt, vidsträckt norrländskt rum där man oftast blir väl omhändertagen. Med några låneord från seminariet har det *tvärsektoriella och förvaltningsöverskridande* arbetet fungerat väl.

Men livsmiljö omfattar även de allra enklaste sammanhang. Region Dalarna gjorde ett inspel under seminariet. Rapporten "Gestalta Dalarna" illustrerades med en stillbild av ett korsstygnbroderi på en väst. En slutsats kan vara att vi alla är estetiskt engagerade i gestaltningen av vår livsmiljö. Utan att vi tänker på det. Det kan handla om hur vi skottar snö, röjer sly, dukar bord, skakar trasmattor eller hur vi ställer ifrån oss skorna. Det är ett vardagligt och ständigt pågående arbete, som inte behöver bekräftelse av professorsord, som dessa av Erika Lagerbielke i studien "Upplev kultur varje dag" (Landstinget Dalarna 2015).

"Det är omsorgen om detaljerna som gör enkelheten vacker".

Text: Margareta Klingberg.

Volym 2020-04-22